

ТЕХНОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВПРОВАДЖЕННЯ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ У ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Актуальність проблеми. Модернізація системи освіти передбачає не тільки зміни у змісті та структурі загальної середньої освіти, але й потребує особливої уваги до проблеми підготовки вчителя, який має усвідомлювати свою позицію як суб'єкта особистісного і професійного зростання і вміння досягати поставлених педагогічних цілей.

Особистісно орієнтований підхід, представлений у дослідженнях Г. Балла, Д. Белухина, І. Бега, Є. Бондаревської, Е. Зеєра, Л. Качалової, С. Кульневича, С. Максименко, О. Пехоти, О. Савченко, В. Серікова, І. Якиманської, С. Яценко та ін., потребує врахування якісних характеристик психічних процесів, що властиві особистості майбутнього вчителя [1; 2; 3; 5; 6; 8].

Особистісний підхід – це найважливіший психолого-педагогічний принцип, що передбачає врахування своєрідності індивідуальності особистості у вихованні дитини; систему відносин, за якою кожен учень відчуває себе особистістю і відчуває увагу педагога особисто до нього; при цьому дитина розуміє, що рівна вчителю в своєму світі відчуттів і переживань, нічим не відрізняється від світу вчителя [1; 2].

Визначено низку суперечностей, що існують у професійно-педагогічній освіті, зокрема: між усвідомленням у суспільстві необхідності активізації творчих сил особистості і відсутністю відповідних соціально-педагогічних умов для їхнього формування і розвитку; традиційною системою «масової» підготовки вчителів і особистісним, індивідуальним, творчим характером професійної діяльності вчителів.

Подолання цих суперечностей можливе шляхом перегляду теоретико-методологічних засад і концептуальних підходів до професійного становлення вчителів, докорінного реформування змісту педагогічної освіти шляхом широкого застосування інноваційних педагогічних технологій.

Мета статті: проаналізувати особливості впровадження технології особистісно орієнтованого підходу в теорії і практиці підготовки студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

Особистісно орієнтований підхід у професійній підготовці майбутніх учителів спрямований на формування вмінь безперервної освіти. Такий підхід передбачає постійну самоосвітню і самовиховну роботу, а також залучення студентів до науково-педагогічної діяльності й оволодіння «інструментами» науки, тобто дослідницькими методами. Більше того, у низці педагогічних рекомендацій наголошується на необхідності організації навчального процесу за такою логікою, щоб методи навчання наближувались до методів науково-педагогічних досліджень [5].

Урахуємо специфіку технологічного підходу до професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів, яка полягає в тому, що педагогічна діяльність складна і багатогранна, містить множину педагогічних задачних ситуацій [4]. Тому творчий характер педагогічної професії не потребує повної деталізації та конкретизації усього навчального процесу. З урахуванням особистісної позиції, вчитель має виступати не лише транслятором знань, а й бути людиною культури і вселюдських цінностей.

Саме тому в теорії і практиці вищої школи стали більше уваги приділяти проблемному навчанню, більш активному впровадженні задачного підходу у поєднанні з особистісно орієнтованим. Майбутнього вчителя ставлять у положення дослідника, який шукає істину, використовуючи методи науково-педагогічного дослідження.

Упровадження особистісно орієнтованого підходу в теорію і практику підготовки студентів вищих педагогічних навчальних закладів має послідовний поетапний характер. На кожному етапі реалізації технології ставляться відповідні цільові орієнтири, вирішуються

певні завдання. Для визначення успішності їх розв'язання у Житомирському державному університеті імені Івана Франка розроблена типологія та технологія розв'язання професійно-орієнтованих педагогічних задач; вироблені критерії і система засобів (вправи, творчі завдання, педагогічне проектування) [4; 7].

На першому діагностичному етапі відбувається актуалізація особистісних ресурсів, творчого потенціалу майбутнього педагога, подолання стереотипів і комплексів, пов'язаних із власною контекстно-педагогічною діяльністю. Визначаються наступні завдання:

- майбутні педагоги мають усвідомити сутність суспільних цілей, задач і трансформування їх у загальні педагогічні цілі, завдання;
- сприяти осмисленню студентами значущості педагогічної діяльності;
- створити умови для реалізації суб'єкт-суб'єктних відносин як між студентами, так і між викладачем і студентами;
- сприяти розвитку рефлексії, як основного механізму осмислення власного досвіду і визначення завдань саморозвитку.

На цьому етапі важливо провести діагностику рівня розвитку особистості майбутнього педагога, його готовності до особистісної взаємодії з учнями й колективом учнів. Діагностика може здійснюватися за допомогою відповідних методів дослідження: спостереження, інтерв'ю, анкетування, тестування, рейтингу. Таким чином вирішуються завдання діагностичного характеру. Окрім того для більш глибокого вирішення цих завдань розроблена система вправ, що припускає індивідуально-особистісний підхід: складання характеристик особистостей різного типу за різними педагогічними творами тощо. На основі діагностики виділяються практичні задачі, що передбачають складання перспективної програми індивідуального розвитку майбутнього педагога. Моделюються можливі варіанти самовиховної діяльності, а також форми, методи, засоби педагогічної взаємодії із суб'єктами педагогічного процесу, проектується власна квазіпрофесійна діяльність на певний період [7].

Викладач далі передбачає задачі конструктивного характеру, що дозволяють студентам здійснити оптимальний вибір інформації особистісного зростання, яка моделюється, та відповідних міжособистісних засобів; планується власна діяльність майбутніх учителів на найближчий період.

рім того майбутні педагоги мають бути підготовленими до виховної діяльності зі своїми вихованцями, навчати їх умінню аналізувати динамічні життєві ситуації, виділяти і формулювати пізнавальні та соціальні проблеми і перетворювати їх у власне навчальні, трудові, моральні задачі.

Критерії успішного рішення задач першого етапу педагогічного процесу:

- позитивна емоційна установка;
- розвиток готовності до самовиховної діяльності, особистісного самовдосконалення;
- розвиток цілеспрямованості, активності, ініціативи, включеності в різні види діяльності, гнучкість, мобільність в оволодінні педагогічними методами та прийомами, технікою;
- вияв зацікавленості в результатах своєї творчості.

Другий етап – реалізаційний, спрямований на розкриття потенційних особистісних можливостей відповідно до вимог педагогічної професії.

На цьому етапі нами були визначені наступні завдання, що діагностувалися:

- сприяти осмисленню студентами прояву своєї суб'єктності;
- стимулювати прояв самостійності та здатності до самоствердження, творчої активності, здатності до співробітництва;
- сприяти розвитку рефлексії.

Викладачем було передбачено розв'язання педагогічних задач конструктивного спрямування, розрахованих на реалізацію планів і прийнятого рішення. Важливого значення набувають особистісно орієнтовані задачі, що стимулюють активність і самостійність студентів, розвиток їх цілемотиваційної сфери, інтересу до самовиховної діяльності, до

Розділ 1 Теоретико-методологічні проблеми підготовки фахівців у системі неперервної освіти

саморозвитку. Необхідно виділити спільні організаторські задачі, котрі наповнюють навчальну та повсякденну життєдіяльність майбутніх учителів. Одночасно педагогами розв'язуються задачі, які дозволяють регулювати і коректувати міжособистісні стосунки у студентській групі.

Досягнення цих завдань здійснювалося через творчі вправи. Це творча робота над створенням педагогічного образу з теми: «Мій улюблений учитель», «Сучасні діти та їх проблеми», «Як досягнути успіху у професійній діяльності?», «Чинники особистісного зростання педагога» та ін.

Критерії успішного розв'язання задач другого етапу педагогічного процесу:

– задоволення від процесу творчих педагогічних і особистісних пошуків і експерименту, а також від отриманого результату;

– результат педагогічної діяльності, виражений у конкретних педагогічних діях під час взаємодії з різними суб'єктами освітнього процесу, а також у розвитку особистісної сфери майбутніх педагогів;

– результат рефлексії власного досвіду студентів виражається у їх спроможності визначити подальші особистісні та навчальні цілі.

Третій етап – оцінно-узагальнюючий, передбачає становлення і розвиток творчих здібностей майбутніх педагогів у процесі їх професійної діяльності. Цей етап співпадає з періодом підготовки студентів до педагогічної практики і її проходження в освітніх установах. Студенти набувають практичного досвіду, упроваджують теоретичні знання у практичній діяльності. Майбутні педагоги навчаються відбирати навчальний матеріал, конструюють навчальний процес і самостійно творчо проектують інноваційні технології навчання на основі особистісно орієнтованого підходу.

Пріоритетні завдання, що діагностувалися, у цей період :

– сприяти осмисленню студентами значущості і можливостей педагогічної діяльності з урахуванням особистісних якостей різних категорій учнів;

– сприяти створенню умов суб'єкт-суб'єктних відносин, в яких студенти проявляють самостійність, здатність до самоствердження, творчу активність, здатність до співпраці, вміння відбору навчального матеріалу, активне конструювання власного навчально-виховного процесу і самостійного творчого проектування технологій навчання засобами інноваційної діяльності;

– сприяти розвитку рефлексії, як основного механізму осмислення набутого педагогічного досвіду, результатів досвіду самовиховання та саморозвитку.

Завдання цього етапу вирішуються шляхом набуття педагогічного досвіду поглиблення знань, відбору навчального матеріалу, активного конструювання власного навчально-виховного процесу.

Завершальний етап вимагає зіставлення поставлених майбутніми педагогами провідних цілей особистісного зростання і професійного становлення з отриманими результатами діяльності. За допомогою рефлексивних задач майбутні педагоги систематизують проведену навчально-виховну роботу, виявляють позитивні і негативні сторони своєї педагогічної діяльності, а також самовиховної діяльності. Виходячи з цього проектується корекційні заходи з усунення причин, недоліків і відхилень від поставлених задач. Майбутні педагоги не тільки оволоділи рефлексивно-оцінними вміннями, але й вчать формувати такі вміння в учнів, допомагають учням краще усвідомити сутність різних видів діяльності, навчають ставити більш складні завдання на наступний період свого життя, а також у навчальній та особистісній сферах. Тим самим постійно стимулюється процес самонавчання, самовиховання і саморозвитку особистості як учителя, так і кожного учня.

Розроблена технологія дозволяє осмислити значення та особливості самовиховання і саморозвитку: програми, цілі, зміст, методи. Студенти постійно актуалізують свої теоретичні знання і професійно-практичні вміння, одержані з курсів загальної, педагогічної, вікової, соціальної психології, педагогіки, історії педагогіки, основ педагогічної майстерності, різних видах практики і практикумах та ін. Таким чином, діяльність студентів з оволодіння

педагогічними та спеціальними предметними знаннями стає особистісно значущою. На цьому етапі реалізуються наукові проекти, творчі завдання пізнавального спрямування.

Критерії успішного розв'язання задач третього етапу педагогічного процесу:

- задоволення від процесу творчих пошуків і науково-дослідницької діяльності, а також від отриманого результату;
- результат творчої діяльності, виражений в оволодінні нового знання (спочатку набуття нового досвіду, потім його засвоєння), в знаходженні доказів і поясненні зв'язків, відносин і закономірностей у педагогічних фактах, явищах, процесах, а також у реалізації творчих знахідок у період практики;
- збагачення особистісної сфери випускників ВНЗ;
- результат рефлексії власного досвіду, знань і вмінь студентів фіксується у звітах, бакалаврських, дипломних і магістерських роботах, а також відображається у визначенні ними подальших завдань із самовдосконалення, саморозвитку і самоорганізації.

Отже, представлені завдання і критерії успішного їх вирішення дозволяють не тільки діагностувати стан особистісно-професійного розвитку та розвитку педагогічних здібностей студентів, але й здійснювати їх подальшу реалізацію.

Розробка технології упровадження особистісно орієнтованого підходу у професійно-педагогічну підготовку майбутніх учителів у поєднанні з гуманістично-орієнтованим підходом у навчальному процесі в Житомирському державному педагогічному університеті засвідчив про суттєві зміни у розвитку складових основ професійної майстерності: значно збагатилася мотиваційна сфера майбутніх фахівців з готовності до вивчення теорії та методики педагогіки, соціально-педагогічних дисциплін; сформована потреба глибше пізнати сутність різноманітних педагогічних та соціально-педагогічних явищ і процесів; сформовані цільові установки на ідеї гуманістичної особистісно орієнтованої педагогіки; значно підвищився рівень сформованості комплексу педагогічних умінь студентів; збагатився арсенал методів, форм і засобів педагогічної взаємодії з учнями; сформована потреба у самоосвіті, самовихованні, саморозвитку їх природних можливостей [7, с. 10].

Представлена технологія особистісно-професійного розвитку педагога дозволяє акцентувати увагу на збагачення особистісно-сислової сфери, відносин, переживань і усвідомленні цінностей педагогічної професії, розвитку педагогічних здібностей. На тлі моральних, інтелектуальних переживань, зіткнення різних думок, поглядів, позицій, загальнопедагогічних, науково-педагогічних і методичних знань, різноманітних варіантів вирішення професійно орієнтованих педагогічних задач і пізнавальних завдань майбутні педагоги вчаться реалізувати технологію особистісно орієнтованого підходу у навчально виховний процес.

Таким чином, гуманістично-орієнтований та технологічно-розроблений навчальний процес професійної педагогічної підготовки вчителів закладає підґрунтя їх особистісного та професійного вдосконалення впродовж всієї життєдіяльності.

Література:

1. Бех І.Д. Виховання особистості. У двох книгах. – Кн.1. Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади / І.Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – 278 с.
2. Бех І. Д. Від волі до особистості / І.Д. Бех. – К. : Україна- Віта, 1995. – 202 с.
3. Бондаревская Е.В. Смыслы и стратегии личностно-ориентированного воспитания / Е.В. Бондаревская // Педагогика. – 2001. – № 1. – С. 17-24.
4. Дубасенюк О.А. Професійно-педагогічні задачі: типологія та технологія розв'язання : навч. посібник для студ. вищих навч закладів / О.А.Дубасенюк, О.В.Вознюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. – 272 с.
5. Зеер С.Ф. Личностно ориентированное профессиональное образование / Э.Ф. Зеер ; Урал. гос. проф.-пед. ун-т. – Екатеринбург : Издательство УГППУ, 1998. – 126 с.
6. Качалова Л.П. Личностно-ориентированный подход в образовании: педагогика личности: пособие к спецк. / Л.П. Качалова, Д.В. Качалов., А.В Качалов.– Шадринск : Изд-во «Шадринский дом печати», 2007.– 82с.
7. Технології професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів : навч. посібник / за заг ред. доктора педагогічних наук О.А. Дубасенюк. : Житомир. держ.пед. ун-тет, 2001. – 267 с.

Розділ 1 Теоретико-методологічні проблеми підготовки фахівців у системі неперервної освіти

8. Якиманская И.С. Разработка технологии личностно-ориентированного обучения / И.С. Якиманская // Вопросы психологии. – 1995. – № 2. – С. 15-16.

У статті йдеться про особливості впровадження технології особистісно орієнтованого підходу у професійно-педагогічній підготовці майбутнього вчителя; аналізуються відповідні етапи: діагностичний, реалізаційний, оцінно-узагальнюючий; обґрунтовуються цільові орієнтири, критерії розв'язання педагогічних задач на кожному з етапів запропонованої технології.

Ключові слова: педагогічна технологія, особистісно орієнтований підхід, професійно-педагогічна підготовка, цільові орієнтири, педагогічні задачі, навчально-виховний процес.

В статье речь идет об особенностях внедрения личностно ориентированного подхода в профессионально педагогическую подготовку будущего учителя; анализируются соответствующие этапы: диагностический, реализационный, оценочно-обобщающий; обосновываются целевые ориентиры, критерии решения педагогических задач на каждом из этапов предложенной технологии.

Ключевые слова: педагогическая технология, личностно ориентированный подход, профессионально-педагогическая подготовка, целевые ориентиры, педагогические задачи, учебно-воспитательный процесс.

The article deals with the question of peculiarities of introduction of the technology of personality oriented approach into professional and pedagogical training of the prospective teacher; the proper stages are analyzed: diagnostic, realization, evaluation and summarizing; the purpose aims are grounded, as well as the criteria of solving the pedagogical tasks on each stage of the offered technology.

Keywords: pedagogical technology, personality approach, professional and training, purpose aims, pedagogical tasks, education and upbringing process.